

Forsøg på smugleri over Kongeåen langfredag nat 1771

Og en efterfølgende vidtløftig kommissionssag med mange slægts- og lokalhistoriske oplysninger

Af Magne Juhl

På hver sin side af Kongeåen lige øst for Gredstedbro ligger landsbyerne Jernved og Hjortlund. I luftlinie er der fra kirken i Jernved til kirken i Hjortlund næppe mere end et par kilometer, men Kongeåen var indtil 1850 toldgrænse mellem Nørrejylland og hertugdømmerne Slesvig og Holsten, så her udspillede der sig, lige som langs resten af Kongeåen, forsøg på uds mugling af bl.a. kreaturer og heste samt indsmugling af forskellige varer.

I Esben Graugaards disputats om studehandel¹ omtales en sag, hvor bl.a. de kendte studehandlere Hagen Jørgensen fra Jernvedlund og Peder Nissen fra Hillerup var involveret i forsøg på smugleri over Kongeå fra Jernved til Hjortlund. Denne sag har jeg nu nærmere analyseret og fundet sagens indhold mere nuanceret end anført i disputatsen.²

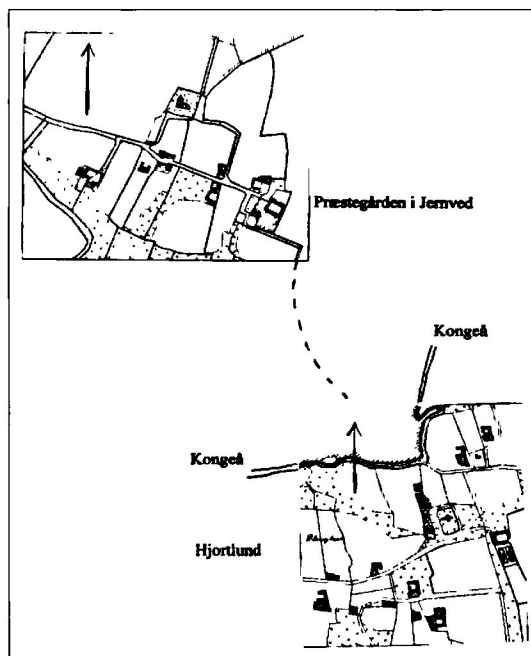
Oplysningerne i sagen kan beskrives ud fra forskellige synsvinkler. F.eks. vil en juridisk kyn dig kunne få en spændende historie ud af, hvordan sagen forløb. For en ukyndig virker sagen amatøragtig og omstændelig, hvad angår dens afvikling.

Sagen kan også bruges til at udlede oplysninger om de involverede personer, og det gøres primært i den udarbejdede personoversigt.³

Her forsøges primært at beskrive, hvad der skete, så vidt vi med sikkerhed kan udlede det, idet mange af sagens 81 afhørte vidner ikke har været særlig meddelssomme. Samtidig omtales nogle af nøglepersonerne.

Det må indskydes, at Graugaard nævner, at den afslørede affære med forsøg på toldsvig

langfredag nat 1771 øst for Hjortlund, drejede sig om forsøg på at smugle 20-30 kreaturer over grænsen. Kreaturerne var indkøbt af Sonnich Nissen fra Tønder-egnen, men det var hans drivere, som blev snuppet af toldbetjentene. Det interessante er, at der blandt de fire drivere var

Kortskitser visende de gamle landsbyer i Jernved og Hjortlund. De stammer fra Nationalmuseets bøger om de to kirker, hvor kortet fra Jernved er fra 1817 med præstegården liggende længst mod sydøst, og kortet fra Hjortlund fra 1838.

to, som senere skulle blive betydelige handelsfolk i Nordvestjylland: Peder Nissen af Hillerup og Hagen Jørgensen af Jernvedlund, der endte som ejere af herregårde, henholdsvis Spøttrup i Salling og Ørndrup på Mors.

Ud fra min gennemgang af sagen ser det ikke ud til, at Peder Nissen har været direkte involveret i drivningen, og Hagen Jørgensen var godt nok til stede i Hjortlund, men hans rolle var mere som handelsmand og leverandør til Sonnich Nissen sammen med flere andre sælgere, og de havde selv deres medhjælpere med som drivere, hvoraf der var flere end fire.

Kort fortalt så kan der ikke være tvivl om, at der i vinternatten langfredag i 1771 i måneskin og med en isdækket Kongeå blev forsøgt uds mugling af to heste og et antal kreaturer fra henholdsvis Jernved sogn og fra Hillerup, hvor driverne skulle samles ved Hjortlund for siden at afleveres til køberen Sonnich Nissen længere sydpå ved Linnetskov eller deromkring.

Ingen af dyrene var fortoldet, og papirerne var ikke i orden.

Fra Jernved sogn spillede Niels Knudsen, Hagen Jørgensen og Mogens Knudsen nok hovedrollen, medens leverandørerne fra Hillerup var brødrene Mads, Johannes og Peder Nielsen samt Chresten Pedersen Møller og Enevold Andersen.

Sagens indledning og kendskab til hændelsen på det tidspunkt

Protokollen begynder med omtale af, at kommissionen første gang blev sat på Ribe Rådhus den 2. november 1772 efter at Peder Ussing, kongelig majestæts præsident i Ribe og Niels Lund, kongelig majestæts rådmand og byfoged i Ribe samt birkedommer til Riberhus Birk, havde modtaget kongelig majestæts allernådigste befaling af 19. marts om som kommissærer at undersøge og dømme i en sag, hvor grænsekontrollø-

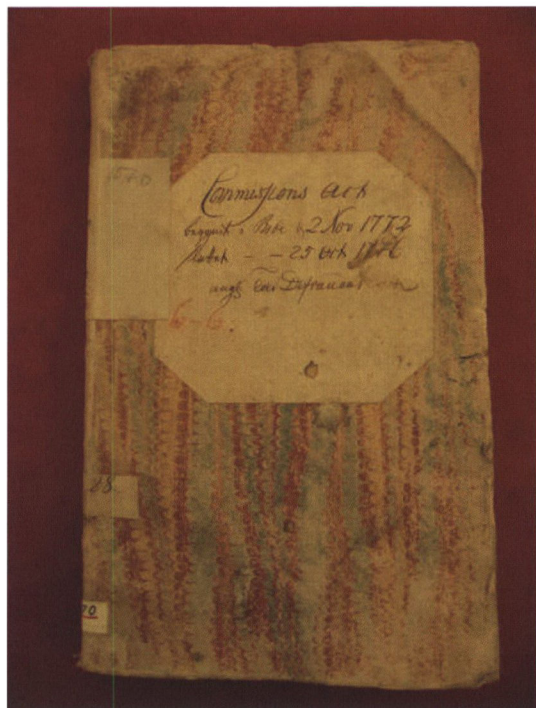

Foto af protokollen med oplysninger om toldsagen. Foruden protokollen findes sagens 37 bilag bevaret på landsarkivet i Viborg.

rer under Ribe tolddistrikt med magt er frataget en drift kvæg, som var anholdt til konfiskation. Teksten i befalingen blev oplæst på mødet og derpå vedlagt protokollen som bilag.

For kommissionen mødte på vegne af velædle kammeradvokat Oluf Lund Bang i København Hans Kalhauge af Ribe⁴, som producerede (d.v.s. fremførte eller fremlagde) Det Danske Kammeres ordre til denne sags påtale af 22.2. 1772 og en af ham modtaget skrivelse fra kammeradvokat Bang af 4.4. 1772 som begge oplæstes. Endelig producerede Hans Kalhauge en til dette sagsanlæg udtagen kommissionsstævning. Alle tre ting blev også vedlagt som bilag.

For kommissionen mødte derpå Sonnich Nissen af Wester-Moer, Niebüll sogn, som tilkendegav, at den lige nu oplæste stævning var blevet ham forkyndet af sognefoged Jessen, der også havde givet ham en kopi.

Hans Kalhauge, som under sagens forløb er omtalt som actor, spurgte derpå Sonnich Nissen, om han i marts måned eller foråret 1771 enten selv havde købt eller ved andre havde ladet opkøbe nogle kreaturer i Hillerup, Gredsted, Jernved, Jernvedlund, Hjortlund eller i byer deromkring. Sonnich Nissen svarede, at han ville aflevere et skriftligt svar samme eftermiddag med oplysninger om, hvad han kendte til sagen, hvilket han på grund af sproget ikke fandt sig i stand til mundtligt at redegøre for kommissionen.

Herpå blev de første seks af sagens i alt 81 afhørte vidner fremstillet for kommissionen og fik oplæst lovens edsforklaring af lovbogen samt formanet om at vogte sig for meened.

Til de første mange vidner, som blev afhørt ved kommissionen, blev stillet de samme 13 spørgsmål, og vi må gå ud fra, at indholdet i disse spørgsmål afspejler, hvad der for kommissionens medlemmer har været kendt ved det første møde.

Vidnerne blev spurgt om:

1. Om han kender Sonnich Nissen af Wester Moer eller Niebüll i Tønder Amt?
2. Om han ved, at denne Sonnich Nissen i foråret 1771 i Jernved Sogn eller andre steder her i egnen har købt eller ladet købe nogen køer eller andre kreaturer tilligemed to heste?
3. Om det er ham bekendt, at Niels Knudsen af Jernved omtrent ved Tames tid⁵ har haft i kommission for Sonnich Nissen at købe nogle køer og hvor mange?
4. Om det er ham bekendt, hvor eller på hvilket sted de af Niels Knudsen i Jernved til Sonnich Nissen indkøbte køer skulle leveres ham?

5. Om han ved, at nogle til Sonnich Nissen indkøbte køer eller andre kreaturer den 29. marts eller langfredag 1771 var drevet fra sælgerne for at blive leveret Sonnich Nissen i Spandet Kro, Linnet Skov eller Bredebro?
6. Om det er ham bekendt, at nævnte kreaturer i Hjortlund by eller tæt øst for samme, er blevet antruffet af grænsekontrollørerne Christian Hess og Jens Borring og af disse samme sted anholdt for at indbringes til Gredsted til konfiskation?
7. Om han ved, at der ved kreaturerne anholdelse ved Hjortlund var andre personer end samme, og hvem personerne var?
8. Om han ved, at de tilstedeværende personer satte sig til modværge mod grænsekontrollørerne Hess og Boring og med magt fratog dem de allerede anholdte og bemægtigede kreaturer?
9. Om det er ham bekendt, at de nævnte personer drev kreaturerne over Kongeåen til de nord for liggende byer?
10. Om han ved, hvem kreaturerne blev drevet hen til og leveret til hvem?
11. Om han ved, hvor kreaturerne siden er blevet af?
12. Om han til de stillede spørgsmål kan give anden oplysning eller give nogen forklaring til vejledning i sagen?
13. Om han kan aflægge sin ed med god samvittighed på sin afgivne forklaring?

Det første vidne var fæstebonde i Hillerup, Claus Petersen⁶. Han havde vel set Sonnich Nissen en gang eller to på Tønder marked, men havde ellers ikke nogen kendskab til ham. Til de øvrige spørgsmål svarede han, som langt de fleste af de mange vidner, der blev afhørt før vidne nr. 53 Hagen Jørgensen, nej til og ja til det sidste spørgsmål om aflæggelse af eden.

Vi ser altså, at Sonnich Nissen må have været mistænkt for at købe kreaturer op i Jernved og

omegn, og at Niels Knudsen mistænkes for at være involveret i dette opkøb samt i leveringen af kreaturerne. At de to grænsekontrollerers rolle er kendt, er jo naturligt, da sagen må være startet på basis af deres rapportafgivelse efter deres møde med kreaturdriften øst for Hjortlund langfredag nat 1771, hvor det viste sig, at de kun fik beslaglagt to heste.

Sonnich Nissens rolle

Sonnich Nissen fra Wester-Mohr ved Niebüll mødte altså ved den første kommissionsdag efter indstævning. Med begrundelsen sprogproblemer ønskede han ikke at afgive mundtlig forklaring, men alt tyder på, at han klarede indkøb af kreaturer på egnen uden sprogproblemer. Disse sprogproblemer blandt stude- og hestehandlere blev i al fald senere afhjulpet med ophold til en slags sprogstudier. Således oplyste en efterkommer af Claus Petersen, til ordenskapitlet i 1917, da han blev dannebrogsmænd, at han i sommeren 1873 tjente hos en marskbonde i Struckum mellem Husum og Bredsted væsentlig med det formål at lære lidt plattysk for handelens skyld. Ellers boede han hele sit liv på fødegården Søndergård i Plougstrup lige ned til Kongeåen⁶.

Af Sonnich Nissens skriftlige forklaring fremgår, at han kort før påske i 1771 havde aftalt med Niels Knudsen og en anden mand i Jernved, at de skulle indkøbe fire små køer til ham til at sætte i græs, og de lovede at levere de fire køer fri og frank i Linnetskov påskelørdag. Med frie og frank må menes, at toldafgifter forventedes at være betalt. Han mødte så efter aftale, vel underforstået ved Linnetskov, men der kom ikke nogen med køer, men et bud kom og meddelte, at han ikke fik nogen kreaturer. Hvem budet var, vidste han ikke. Han hævdede også, at han ikke kendte mere til forløbet og i øvrigt ikke havde købt andre køer eller heste på det tids-

punkt, så han forventede at blive befriet for videre tiltale og ansvar.

At Sonnich Nissen blev indkaldt til det første møde, forklares ud fra oplysninger i bilag 24, hvor de to grænsekontrollører oplyser, at de efter afhøringen af dem påskelørdag 1771 havde fundet ud af, at kreaturerne og hestene ved Hjortlund var opkøbt til Sonnich Nissen.

De afhørte vidner, som vi ved, havde med handel at gøre, nævnte, at de kendte Sonnich Nissen, men udtrykte sig nok i lidt vage vendinger, som Claus Petersen, der vel havde set ham en til to gange på Tønder marked. Samme besked gav Jørgen Hansen Wind af Hillerup.

Peder Nissen, vidne nr. 2, samt Mads Nielsen, Peder Nielsen, Enevold Andersen og Christen Pedersen Møller, alle af Hillerup, kendte ham. Det tyder nok på, at Sonnich Nissen har været kendt der i landsbyen, hvor der var tradition for studehandel.

Flere vidner indrømmede ved senere forhør, at de havde set eller mente at have set Sonnich Nissen, hvilket de benægtede i første omgang.

Vi skal frem til vidne nr. 38, Christen Sørensen fra Jernved, før der kommer mere præcise oplysninger, og han nævner, at han har set en person i Niels Knudsens hus i Jernved, som blev berettet for ham at have dette navn. Og det første reelle svar kom ved afhøringen af Hagen Jørgensen, men mere om det under afsnittet om denne.

Vidne nr. 61 Mogens Knudsen havde haft besøg af Sonnich Nissen, men kendte ham ikke. Det er sikkert også Sonnich Nissen, som Jernvedpræsten henviser til, da han nævner en ukendt mand, der sammen med Niels Knudsen kom i præstegården for at købe en ko.

Fra 22. april 1774 deltog ved afhøringerne Knud Simonsen af Ribe som observatør for Sonnich Nissen med autorisation fra stiftsbefalingsmanden. Ved afhøring den 29. juli 1774 havde Knud Simonsen supplerende oplysninger

til vidnet Enevold Andersen fra Hillerup, som havde solgt en ko til Sonnich, og Enevold Andersen var sikker på at have solgt koen til Sonnich, men ikke, om de havde aftalt, at den skulle leveres fortoldet eller ej.

Først i domsafsigelsen fredag den 25. oktober 1776 får vi nærmere oplysninger om Sonnich Nissens rolle. Af vidnernes udsagn konkluderes, at han i foråret 1771 dels i Nørrejylland dels sønden toldskelsåen (Kongeåen) i den såkaldte »Frihed«⁷ selv havde købt to heste og nogle køer, skønt han i sit indlæg på første kommissionsdag benægtede dette og kun tilstod, at han kort tid før påske i 1771, da han var i Jernved sogn, forlangte af Niels Knudsen og en anden mand i Jernved, hvis navn var ham ubekendt, skulle levere ham køer til at sætte i græs, som begge også lovede på den måde, at de ville levere dem fri og frank i Linnetskov påskelørdag dernæst. Om den ubekendte mand er enten Mogens Knudsen eller Hagen Jørgensen, som Sonnich vil dække over, er en mulighed. Nok mest sandsynligt Mogens Knudsen, idet han ganske givet har kendt Hagen Jørgensen inden og ikke kunne vide ved sagens start, hvordan vidneudsagnene ville blive.

Der var ikke under afhøringerne kommet bevis for, at Sonnich Nissen selv havde været nærværende ved driften af kreaturerne og havde været involveret i noget ulovligt i den forbindelse. I den endelige dom konkluderes dog, at selv om det ikke er bevist, at han har været nærværende, så har han dog på samme tid selv indkøbt de to heste og nogle køer samt været nærværende hos Hagen Jørgensen i Jernvedlund, da den ene hest blev leveret. Det var også oplyst, at en ko købt af Mads Nielsen, skulle leveres ved Kalvslund Kirke, hvor flere af de andre kreaturer efter flere vidners oplysninger skulle leveres. Derfor: Så kan bemeldte Sonnich Nissen formeldt slige og øvrige omstændigheder ej vel

Roter Haubarg lige syd for Husum. Måske har Sonnich Nissen haft en sådan gård. På Roter Haubarg er nu udstilling om studehandel.

undgå mistanke om ikke at have været uvidende om den ulovlige omgang, der agtedes med disse kreaturer. Derfor bør han enten befri sig derfor med lovens ed, eller i manglende fald anses og straffes med at betale kommissionens omkostninger og aktors salær.

Det hjalp ikke Sonnich Nissen, at Knud Simonsen den 19. juli 1776 afleverede et skriftligt indlæg til forsvar for ham. Indlægget er holdt i harmdirrende vendinger, hvor det anføres, at der ikke er bevis for, at Sonnich Nissen har haft kendskab til, at kreaturerne skulle udføres ulovligt, og indlægget slutes af med »Manden er altså sket den største fornærmelse, at han således er trukket ind i sagen og uden mindste bevis gjort til sagsvolder i samme. Jeg påstår ham derfor ikke alene frikendt for actors påstand, men endog at han som en aldeles uskyldig person bør nyde erstatning for den ham påførte bekostning«.

Om Sonnich Nissen er ikke fundet andre oplysninger. Han er ikke nævnt blandt opkøbere i Jesper Madsens bog om studehandel⁸, hvor

Madsen side 70 nævner en række fra Husum og området syd for Tønder i tidsrummet fra 1773 til 1787.

Hagen Jørgensens rolle

Først ved afhøringen af vidne nr. 53 Hagen Jørgensen af Jernvedlund kom der reelle nye oplysninger frem. De foregående havde svaret ret undvigende eller vidste ikke så meget. Hagen Jørgensen nævnte, at han kendte Sonnich Nissen og var vidende om, at Sonnich havde købt nogle kreaturer i Hillerup. Han var også bekendt med, at Sonnich havde købt kreaturer af Niels Knudsen i Jernved. Han indrømmede, at Niels Knudsen havde talt med vidnet om det, men havde ikke fået at vide, hvor kreaturerne skulle leveres. Desuden havde han hørt, at Mogens Knudsen i Jernved havde solgt kreaturer til Sonnich.

Hagen Jørgensen fortalte også, at han havde set grænsekontrollørerne Hess og Borring, da de red forbi ham i Hjortlund by den aktuelle nat, hvor han mødte dem, og hvor de red øster på, men han så ikke, hvor de stødte på kreaturerne. På spørgsmålet om personerne hos kreaturerne svarede han, at fra Hjortlund kunne han se, da der var måneskin, at der var flere personer ved kreaturerne, men ikke hvem. Dog syntes han, der blandt dem var Niels Friderichsen af Hillerup og Hans Sørensen af Jernved. Han havde også hørt af andre, at Niels Knudsen og Mogens Knudsen af Jernved samt en karl, der tjente hos Mads Nielsen, samt flere fra Hillerup skulle have været med. Han tilføjede, at han, kort efter at grænsekontrollørerne var redet forbi ham, havde set, at Niels Knudsen af Jernved kom ridende i Hjortlund og red vester på.

Han svarede også, at han, noget efter at grænsekontrollørerne var redet forbi ham, hørte nogen uenighed mellem grænsekontrollørerne og nogle folk øst for Hjortlund. Han kunne også se, at

nogle personer til hest og nogle til fods havde disput sammen, men han kunne ikke kende dem, og på røsten kunne han kun genkende grænsekontrollør Borring. Han kunne se, at personerne stredes om kreaturerne. Noget herefter så han ved Hjortlund kirke grænsekontrollørerne ride ham forbi på deres to heste og drivende to andre, og de red sønder på. Han kom nu i tanker om, at Sonnich to til tre dage før hændelsen havde afkøbt ham en sort hest i vidnets gård, hvilken hest han straks tog imod, og han havde siden hørt, at nævnte hest var den ene af de to, som kontrollørerne optog (beslaglagde).

På spørgsmålet om, hvorvidt personerne, der foruden kontrollørerne var til stede østen for Hjortlund ved disputten, ikke bemægtigede sig kreaturerne og straks derpå drev dem over Kongeåen til de der nord for liggende byer, svarede han, at han så, at en del kreaturer blev drevet fra stedet til Kongeåen og over samme, og kreaturerne så han siden nord for Kongeåen, men han kunne ikke sige, hvor mange der var. Dog var der »ungefær 6 a 8 styk kvæghoveder«. Han benægtede at vide, hvem personerne ved kreaturerne var.

Til spørgsmål 10, 11 og 12 svarede han nej, og han var villig til at aflægge sin ed, men det blev ikke krævet i denne omgang.

Andre vidner kunne derpå fortælle mere om Hagen Jørgensens rolle. Mads Nielsen fra Hillerup fortalte, at han havde besøgt Hagen i Jernvedlund, og da hans hest var blevet halt, fik han en hest af Hagen Jørgensen til at ride hjem på. Han skulle så love at aflevere den i Ribe den følgende dag til Søren Rask eller Christen Hansen. Inden han fik afleveret hesten, kom dog en mand på besøg hos ham og fortalte, at hesten var solgt til Sonnich Nissen, så manden fik den med til Sonnich. Mads Nielsen fortalte også, at Sonnich Nissen var i Hagen Jørgensens gård, den dag Mads Nielsen var på besøg der.

Endelig vidste Mads Nielsen, at Sonnich i Hillerup havde købt en hest af Mads Niensens bror, Peder Nielsen.

Niels Christensen fra Hjortlund fortalte ved afhøringen, at Hagen Jørgensen om aftenen langfredag mellem klokken otte og ni var i Niels Christensen hus sammen med to andre personer, og at de havde to heste med dem. Det var forinden Niels Christensen samme nat hørte disput øst for Hjortlund.

Flere vidner fortalte, at Hagen Jørgensen havde været i Hjortlund og ved kreaturerne, men der fremkom ikke oplysninger om, at han havde været tilstede ved disputten eller direkte deltaget i driften af kreaturerne. Et vidne fortalte, at både Niels Knudsen og Hagen Jørgensen forsvandt, da toldkontrollørerne dukkede op.

Et enkelt vidne mente at have hørt, at Sonnich Nissen havde købt et kreatur af Hagen Jørgensen, og et andet vidne nævnte to kreaturer.

Hagen Jørgensen afgav den 13. september 1776 en skriftlig forklaring, og heri er ikke noget nyt. Han anfører, at han har aflagt sin sande forklaring og vidnedsbyrd uden at fortie noget, som var ham vitterligt. Denne forklaring er næsten med samme ordlyd som de skriftlige forklaringer fra Mogens Knudsen og Anders Pedersen Jernved, så de har måske været fælles om udfærdigelsen eller brugt samme skriver.

Ved domsafsigelsen nævnes, at Hagen Jørgensen havde solgt en hest, og at denne var blevet ført til Hillerup og siden konfiskeret nær kreaturerne ved Hjortlund. Den var altså kommet ud af Nørrejylland uden fortoldning. Da han havde mistet hesten, skulle han ikke betale for hestens værdi, men han skulle betale told (2 rigsdaler og 40 skilling) og bøde (10 rigsdaler), i alt 12 rigsdaler og 40 skilling. Da han også havde været nær kreaturerne og havde indrømmet det, skulle han betale en bøde til kongen på 100 rigsdaler. Endelig skulle sagens omkostninger udredes

af ejerne af kreaturerne og hestene, og hvis det ikke skete inden fire uger, så risikerede de fæstningsarbejde.

Sagens udfald har næppe betydet så meget for Hagen Jørgensen. Han var siden i stand til at købe herregården Ørndrup på Mors⁹, så han har tjent godt på sin studehandel, hvor alt tyder på, at ikke alle dyr blev fortoldet. I Jernvedlund var han fæster under Nielsbygård, og han ses omtalt som skifteforvalter ved en række skifter under denne herregård. Ifølge oplysninger fra stævning i sagen 26. april 1776 var han allerede da flyttet til Mors med bopæl på Ørndrup i Dueholm Amt.

Hagen Jørgensen var i øvrigt i familie med sagens hovedmistænkte, Niels Knudsen, idet han først var gift med Niels Knudsens søster Mette Knudsdatter. Og Niels Knudsens 2. hustru, Karen Hansdatter, var datter af Hagen Jørgensens søster, Kirsten Jørgensdatter.

I det hele taget var de involverede i smuglersagen i familie med hinanden på mange måder, og det vil føre for langt at nævne mere her. I oversigten over personerne nævnt i protokollen, er søgt redegjort for det.

Sagens hovedmistænkte, Niels Knudsen fra Jernved

Sammen med Sonnich Nissen var Niels Knudsen af Jernved indkaldt til det første kommissionsmøde den 2. november 1772 på Ribe Rådstue. Den indstævnedes Niels Knudsen blev af kommissionen tre gange opråbt for at høre, om han eller nogen på hans vegne var til stede, men ingen mødte.

Det fremgår af spørgsmålene til de mange vidner, at Niels Knudsen mentes at have haft til opgave for Sonnich Nissen at opkøbe kreaturer til ham.

De to toldkontrollører havde også genkendt Niels Knudsen ved Hjortlund ifølge deres rap-

Tegning af stude og studedriver. De var ikke var så store og fede, som man i dag forestiller sig. Fra udstillingen på Roter Haubarg.

port i Ribe dagen efter hændelsen, så det var kendt, før kommissionen blev nedsat.

Blandt de første 52 vidner nævnte fire, at de enten havde hørt tale om, at Niels Knudsen havde været til stede ved kreaturerne ved Hjortlund, eller at han havde købt kreaturer.

Vidne nr. 53, Hagen Jørgensen, svarede også først, at han havde hørt tale om, men ikke af hvem. Han indrømmede dog, at Niels Knudsen havde talt med ham om indkøb af kreaturer til Sonnich Nissen. Han havde hørt sige, at Niels Knudsen var ved kreaturerne i Hjortlund, og han nævnte, at han havde set, at Niels Knudsen kom ridende i Hjortlund og red vester på kort efter, at grænsekontrollørerne havde passeret Hagen Jørgensen. Den oplysning kan godt opfattes som et forsøg på at give Niels Knudsen et alibi i forbindelse med sammenstødet og disputen mellem grænsekontrollørerne og personer ved kreaturerne.

Vidne nr. 59, Niels Christensen af Hjortlund, som jo havde besøg af Hagen Jørgensen m.fl. mellem otte og ni langfredag aften, fortalte, at Niels Knudsen, som var ridende, havde været ved

hans dør forinden de andre for at spørge, om der ikke var en karl vesterfra. »Vidnet svarede ham da til vej, og på vidnets spørgsmål, hvor han ville rejse, svarede Niels Knudsen, det vidste han ikke på den tid, hvorpå Niels Knudsen red bort uden at komme ind i huset, hvilket alt passerede, før end han hørte den alarm østen for byen.«

Så vidt vidnet kunne erindre, havde Niels Knudsen, Mogens Knudsen og Hans Sørensen senere på natten været i hans hus, men han mente ikke, at de havde fortalt ham noget.

Vidne nr. 61, Mogens Knudsen af Jernved, som ikke synes at have været i familie med Niels Knudsen, fortalte, at han havde haft besøg i sit hus af Niels Knudsen og et par andre, hvor den ene siden viste sig at være Sonnich Nissen. De to karle, som var med Niels Knudsen afkøbte Mogens Knudsen en ko, som han skulle have 13 rigsdaler for. Han vidste ikke, hvor kvæget skulle afleveres, idet koen skulle affordres i hans gård. Under besvarelsen af spørgsmål fem nævnte han, at hans tjenestepige Karen var fulgt med det andet kvæg (og vel underforstået for at følge den solgte ko).

Før koen langfredag blev hentet, var han selv om aftenen gået over til Hjortlund for at besøge sin syge svoger (Peder Sørensen i Hjortlund var gift med Mogens Knudsens søster, Maren Knudsdatter). Han fortalte også, at Konge- eller Toldskelsåen da var tilfrossen, så man både kunne ride, køre og drive over den. Selv forføjede Mogens Knudsen sig, da han hørte støjen østen for Hjortlund, ud østen for byen for at høre, hvad der skete, men han huskede ikke, hvem han så. Vedrørende sin solgte ko, så oplyste han, at koen nu kom gående hjem til hans gård, uden at han så, at nogen drev den. Koen havde han i øvrigt fortsat, men han huskede ikke noget om de øvrige.

Den 7. juni 1773 var Niels Knudsen og Sonnich Nissen atter begge indkaldt til at møde

for kommissionen, men hverken de eller nogen stedfortrædere mødte.

Samme dag nævnte Niels Nielsen af Jernvedlund, at han havde hørt, at det var Niels Knudsen, der havde ladet kreaturerne drive over Kongeå, men huskede ikke hvem, der havde fortalt det.

Ved fornyet afhøring af Christen Sørensen af Jernved kom det frem, at Niels Knudsen havde en tjenestekarl, Niels Henriksen af Øster Hjerting, og denne havde fortalt Christen Sørensen, at kreaturerne var blevet drevet tilbage over åen. Karlen havde også fortalt, at både Niels Knudsen og Hagen Jørgensen havde været til stede, men at de straks blev borte, da grænsekontrollørernes ankomst blev observeret.

Mogens Knudsens tjenestekarl blev ikke afhørt i sagen, da man tilsyneladende ikke kunne finde ham. Det er så uoplyst, om han er blevet betalt til at gemme sig.

Anders Sørensen af Jernved fortalte som vidne, at Hans Sørensen af Lindknud kom i vidnets gård, efter at grænsekontrollørerne var dukket op, og Hans Sørensen medbragte en ko, som Niels Knudsen otte til fjorten dage før havde købt af vidnet. Koen stod så i vidnets gård nogle dage, hvorefter den blev hentet til Niels Knudsen.

Den 11. april 1774 producerede Hans Kalhauge kontinuationsstævning mod sagens to hovedpersoner, Niels Knudsen og Sonnich Nissen. Sonnich Nissen var da mødt, og på Niels Knudsens vegne var Mads Elbæk af Føvling sogn mødt »med autorisation fra amtet til under denne sag, og hvad deraf dependerer, at observere Niels Knudsens lovlige ret«. Sonnich Nissen fik først ved mødet 22. april 1774 en observatør med ved møderne.

Om Mads Elbæk kan nævnes, at han var ridefoged på Sønderskov frem til 1768, hvor han blev fæster i Bobøl, til han i 1775 købte gården i selv-

eje, og også efter tiden som ridefoged havde han forskellige betroede hverv.

Mads Elbæk stillede spørgsmålstejn ved indholdet i kontinuationsstævningen og de udsagn, der under afhøringerne var fremkommet mod Niels Knudsen, og han ønskede at afvente sagens fremme.

Ved de senere møder synes Mads Elbæk at have været til stede, og også ved disse møder blev udsagnene om Niels Knudsen fremsat meget vagt. Vidnerne havde hørt tale om noget, men huskede ikke af hvem, eller de mente ikke at erindre forholdene med sikkerhed.

Dog kunne Christen Christensen huske, at han, da han kørende fra Ribe kom hjem samme aften eller nat, foruden flere ukendte fandt både Niels Knudsen, Hagen Jørgensen og Mogens Knudsen i sin gård i Hjortlund.

Præstens karl vidnede, at præsten havde solgt en ko, men uvist til hvem. Den skulle leveres til Niels Knudsen. Om leveringen fortælles nedenfor under præstens rolle.

Niels Knudsens tjenestekarl Hans Sørensen blev som 79. vidne afhørt 7. november 1774, og Hans Sørensen var klar over, at der var solgt kreaturer til en mand hjemmehørende syd for Tønder, men han vidste ikke nærmere om antallet og af hvem de var solgt. Han forklarede dog, hvorledes de forskellige sælgeres tjenestefolk havde deltaget i drivningen af kreaturer over åen til Hjortlund. Han fortalte også, at kreaturerne blev drevet ind i gården hos Niels Jensen i Hjortlund. Han vidste ikke, om de skulle afvente ankomsten af kreaturer fra Hillerup, men i al fald kom der samtidig kreaturer fra Hillerup til Hjortlund. Han kunne nævne navne på 3 af driverne fra Hillerup. Selv trak han forrest en ko ud af Hjortlund mod øst, da de øvrige kreaturer og de to heste blev førte og drevne bagefter. Blandt personerne, som han var bevidst om at de fulgte med, var Niels Knudsen, Hagen

Jørgensen, Mogens Knudsen og Niels Henriksen. Da han var forrest, kunne han ikke se, hvem der hindrede grænsekontrollørerne i at beslaglægge kreaturerne. Selv slap han sin ko løs. Han oplyste også, at de kreaturer, som han skulle drive for Niels Knudsen, efterfølgende blev drevet til Niels Knudsens gård og indsat der. Hvor de andre blev af, huskede han ikke. Han indrømmede dog senere, at han også indsatte en ko hos både Anders Sørensen og Christen Sørensen i Jernved. Christian Sørensen vidnede senere og fortalte, at Niels Knudsen havde ladet koen afhente dagen efter.

Anders Christensen i Jernved vidnede den 24. februar 1775, at der om natten kom en person og vækkede ham og begærede, at to kreaturer kunne indsættes i hans stald nogle dage. Han mente at kunne erindre at han af personens røst kunne kende Hans Sørensen, der da var daglønner i sognet, men helt vis på det kunne han ikke være, da personen allerede havde forføjet sig bort, da han nåede ud til kreaturerne, som nogle dage senere blev ham affordret af Niels Knudsen.

Anders Sørensen mente, at koen, som han havde solgt til Niels Knudsen, havde en værdi af omkring 12 rigsdaler, men huskede det ikke med sikkerhed.

Morten Madsen af Gredsted, der tjente hos Anders Jensen i Gredsted oplyste, at Niels Knudsen måske havde købt en ko af Anders Jensen. I hvert fald leverede Morten Madsen koen til Niels Knudsen i dennes gård, og gået nærmere på klingen indrømmede Morten Madsen også at have ledsaget samme ko sammen med de øvrige til Hjortlund. Det sidste var efter ordre fra Niels Knudsen. Efter at have indsat koen i Niels Nielsens gård i Hjortlund, forføjede han sig bort. Koen havde han dog siden set igen.

Også Mogens Knudsens tjenestepige vidnede, at Niels Knudsen var til stede ved driften af kreaturerne til Hjortlund. Ifølge hende blev de

indsat i Christen Vinds gård i Hjortlund en halvtimes tid. Det var den østligste gård i Hjortlund. Hun fulgte ikke med kreaturerne mod øst, så hun så ikke sammenstødet med grænsekontrollørerne, men hun oplyste at to kreaturer siden blev drevet tilbage til hendes husbond, Mogens Knudsen, hvor de forblev sommeren over.

Fredag den 26. april 1776 mødte på Niels Knudsens vegne for kommissionen Mads Elbæk, »som imodsigde alt, hvad ubeviseligt under denne sag fra først til sidst af actor Sr. Hans Kalhauge imod Niels Knudsen er anbragt, og dernæst af commissionen udmygst var begiærende at maatte vorde tilladt meddelt af commissionen deduction for derefter at fremkomme med det fornødne til forsvar paa Niels Knudsens side, i hvilken henseende han og var kommissionens udsættelse i 6 uger begiærende.« Sagen blev så udsat til den 7. juni, hvor et indlæg forfattet af Niels Knudsen blev indleveret og oplæst. Tilsvarende forelagde Mads Elbæk den 19. juli et skriftligt indlæg fra Niels Knudsen, som han begærede læst. Heri fremsættes den påstand, at grænsekontrollørerne har udspremt det rygte, at han var hovedmand, fordi han havde opkøbt køer. Det faktum, at han af grænsekontrollørerne blev observeret ved flokken af kreaturer langfredag aften, berøres ikke i dette forsvarsskrift.

I selve dommen nævnes som ovenfor citeret under Sonnich Nissen, at Sonnich i sin skriftlige redegørelse havde fortalt, at han havde aftalt med Niels Knudsen og en ubekendt mand i Jernved, at de skulle levere et antal kreaturer til at sætte på græs, og de skulle leveres fri i Linnet Skov den efterfølgende påskelørdag. Det konkluderes, at det under sagen er oplyst, at Niels Knudsen og en del andre har gjort sig skyldig i ulovlig omgang, men antallet af kreaturer har ikke været som stort, som grænsekontrollørerne har anført at have fundet ved anholdelsen. Det nævnes også, at der overalt kan spores, at Niels Knudsen har været hovedmand i denne handel,

og det betvivles ikke, at der kunne være kommet gode oplysninger, hvis Niels Knudsens tjenestekar, Niels Henrichsen fra Øster Hierting, kunne være blevet afhørt.

Det ser ikke ud til, at Niels Knudsen fik større straf end de andre. Han skulle betale værdien af den ene ko, som det var bevist, at han selv havde solgt (12 rigsdaler 4 skilling), samt told af koen (4 skilling) samt en bøde på 10 rigsdaler. Desuden skulle han betale en bøde på 100 rigsdaler for at have været til stede i Hjortlund ved driften. Det sidste skulle, foruden af Niels Knudsen og Hagen Jørgensen, også betales af Mogens Knudsen af Jernved. Endelig skulle han også være med til at betale sagens omkostninger.

Drivernes rolle

Flere af tjenestefolkene, som blev afhørt til sidst, gav mere udførlige oplysninger om deres rolle og om forløbet langfredag nat, men det fører for vidt at redegøre for de enkelte. Sagen giver dog oplysninger om, hvorfra bønder i Jernved og Hillerup havde tjenestefolk. Niels Friderichsen af Hillerup var stedsøn af Enevold Andersen i Hillerup og fungerede som tjenestekar hos denne ved driften af kreaturer den aktuelle nat. For Mogens Knudsen var det en tjenestepige, Karen Albrechtsdatter, der deltog. Hun var fra Jyllerup i Årre Sogn.

I dommen nævnes, at de øvrige tilstedeværende (ud over Niels Knudsen, Hagen Jørgensen og Mogens Knudsen) var tjenestefolk, som måtte betragtes som redskaber eller tilskuere. Det tilføjes senere, at de øvrige, som var på stedet, har været tjenestefolk undtagen Anders Pedersen, og altså kunne anses som drivere, medvider eller medhjælpere, nemlig Hans Sørensen af Lindknud, Morten Madsen af Gredsted, Christen Madsen af Hillerup, Karen Albrechtsdatter af Jyllerup, Niels Frederiksen og Gregers Nielsen af Hillerup, Thomas Jensen af Aig og Søren

Hansen af Allerup. Eftersom de efter deres husbands ordre har måttet afdrive kreaturerne, og da de er mødt for kommissionen og afgivet forklaring, så modereres deres straf efter toldordonnancens kapitel 19 artikel seks til otte dages civilarrest på vand og brød. Hvad derimod angår Anders Pedersen af Jernved og Niels Henriksen af Øster Hierting, hvor den første ikke har villet bekende for kommissionen, og den sidste er bortrejst, da bør de begge straffes med 14 dages civilarrest på vand og brød.

Præstens rolle

Chresten Nielsen blev præst i Jernved i 1769, altså to år før smuglersagen, og ukendt med toldregler kan han ikke have været, idet han før sin præstetid havde været ansat ved toldvæsenet i sin fødeby, Odense¹⁰.

Han blev gift ind i en studehandlerslægt, idet hans kone, Anna Marie Hillerup var søster til Peder Nissens kone, Bodil Nielsdatter Hillerup. En bror til dem, Thomas Nielsen Hillerup var præst i Darum og Bramming og gift ind i handelslægten Øllgaard fra Varde ved ægteskab med Mette Øllgaard, hvis far var ejer af herregårdene Bramming og Sneumgård¹¹.

Om præstens rolle i smuglersagen hører vi først gennem afhøringen af hans tjenestekar, Christen Madsen i oktober 1774, og tjenestekarlen var da ansat hos præstens svoger Peder Nissen i Hillerup, hvor han sikkert har fået instrukser om, hvad han skulle sige.

Allerede 38. vidne nævnte at have hørt, at en ko tilhørende præsten i Jernved havde været med ved Hjortlund, og vidne nummer 59 og 71 nævnte tilsvarende. Tjenestekarlen Christen Madsen blev afhørt som vidne nr. 78 og bekræftede da, at han så vidt han kunne erindre, tjente hos sognepræsten i Jernved ved påsketid 1771, og han fortalte, at sognepræsten havde solgt en ko, som skulle leveres til Niels Knudsen i Jernved, men

Maleri forestillende hulvejen mellem præstegården i Jernved og Kongeå ved Hjortlund. Malet af Verner Christensen.

hvem den egentlig var solgt til, vidste han ikke. Sognepræsten anmodede ham om at trække koen bort, og han trak koen uden for præstegården, hvor han hørte, at nogen råbte, at de skulle komme med koen, hvorefter han fulgte de andre over åen, som var tilfrossen, til Hjortlund. Han nægtede at kende nogen af personerne, som ellers deltog og kunne ikke oplyse noget om antallet af kreaturer. At koen kom tilbage, huskede han, men ikke hvordan. Den var i præstegården den følgende morgen, og den blev siden solgt i Ribe. Mere vidste han ikke. Altså kun reelle oplysninger om, at en ko var solgt og leveret til de andre, samt at han havde været med. Det sidste bekræftede også senere vidner, Morten Madsen af Gredsted og Karen Albrechtsdatter.

Vi ved ikke, hvor tjenestekarlen var fra, og hvor længe han havde været i præstegården, men set i lyset af, at han først blev afhørt 10. oktober 1774, altså 2½ år efter hændelsen, så må han jo siden have lært en række af de involverede at kende.

Næste vidne, Hans Sørensen, der drev for Niels Knudsen, nævnte, at kreaturerne ikke blev

samlet i Jernved men gradvist på vejen mellem Jernved og åen, og det passer jo med præstekarlens forklaring. Helt frem til min barndom i 1950'erne gik en markvej bagom præstegårdens have som en idyllisk hulvej ned til engen overfor Hjortlund kirke, og det er ganske givet ad denne vej, at kreaturerne er drevet, og helt naturligt har præsten så ladet sin ko drive ud til de andre, da de kom forbi.

Præstens egen forklaring er nok noget af det mest vidtløftige i hele sagen. Først beklager han, at han ikke er blevet afhørt i sagen, men samtidig understreger han, at han havde fået en aftale med Hans Kalhauge om, at denne skulle opsøge præsten for at »tage hans vidnedsbyrd«, som han havde gjort for en anden præst på egnen ved en tidligere kommissionssag. Det skete dog ikke, så det er forklaringen på, at præsten ikke var mødt som vidne. Hr. Nielsen udtrykker derpå, at »han falder i forundring« over at han atter indkaldes og i øvrigt føler, at Kalhauge skærper sin irettesættelse mod ham. Om køb af køer skriver han, at Niels Knudsen og en ubekendt mand en søndag eftermiddag uden tvivl i foråret 1771, kom til præsten og spurgte, om han ikke havde en ko at sælge. Han bad dem selv gå ud i stalden og se på en ko, som han beskrev for dem. Nævnte ko blev de så enige om salget af, og præsten betingede sig, at Niels Knudsen ville stå inde for betalingen, idet koen skulle blive stående nogle dage i stalden, og køberen var præsten ubekendt. Det gik Niels Knudsen med til. Nogle dage efter kom der bud om, at koen skulle leveres til Niels Knudsen, hvorpå præsten befalede sin tjenestekarl, Christen Madsen, at trække koen om til Niels Knudsen, der boede tæt i nabolaget, for at levere den der. I indlægget spørger præsten så, om det var ulovligt i sin egen stue at sælge en ko, eller at lade koen trække om til en nabo, som indestod for handelen. Endelig stiller præsten krav om

erstatning på fire rigsdaler for den ulejlighed og bekostning, han har fået af sagen.

Af dommen fremgår, at Hr. Nielsen efter egen tilståelse har solgt en ko til en ham ubekendt mand, og da hans karl, Christen Madsen efter præstens anmodning drev den over åen, så bliver præsten ansvarlig herfor, medmindre han med lovens ed kan befri sig fra, at han har været vidende herom, og i så fald bliver Niels Knudsen ansvarlig for det.

Hr. Nielsen blev dømt til at betale prisen for koen ansat til 8 rigsdaler samt told og bøde, henholdsvis 4 skilling 10 rigsdaler, altså i alt 20 rigsdaler og 4 skilling. Desuden skulle præsten sammen med de andre sælgere udrede kommissionens omkostninger og samt betaling af skrivere og salær til actor, Hans Kalhauge. Også her var der trussel om fæstningsarbejde ved manglende betaling.

Lidt om grænsekontrollørerne

De to grænsekontrollører under Ribe Told-distrikt var Christian Jørgensen Hess og Jens Borring, som boede henholdsvis i Jedsted og Kærbøl.

De var ridende langs Kongeå langfredag nat, hvor de konfiskerede to heste men måtte opgive at beslaglægge et større antal kreaturer, og antallet synes at være blevet oplyst som større, end retsagen gav oplysninger om. Det er dog ikke ensbetydende med, at der ikke har været flere kreaturer, end det antal på 11 køer, som kunne dokumenteres.

Toldkontrollørerne har efter afleveringen af de to konfiskerede heste aflagt rapport til deres overordnede i Ribe, hvorefter sagen så er sat i gang.

Ved kommissionsmøde 26. april 1776 producerede Hans Kalhauge en ham fra justitsråd Bang tilstillet genpart af den på Toldboden 30. marts 1771 holdte forhør angående sagen, og

videre producerede han grænsekontrollørernes indsendte underdanigste pro memoria af 16. januar 1772 med et derved følgende bilag. I disse bilag kan vi læse mere om toldkontrollørernes udsagn.

De optræder ikke selv som vidner i selve sagen.

Af forhøret foretaget på Toldboden i Ribe påskelørdag 1771 fremgår, at grænsekontrollørerne fortalte, at de aftenen før omkring klokken 10 om aftenen kom ridende tæt øst for Hjortlund, hvor de traf på en drift køer eller stude bestående af 20 til 30 stykker, som var »udpractioneret af Nørrejylland« over Kongeåen. Ved kreaturerne var to ridende personer, hvoraf den ene medførte en hest, foruden den han red på. Kontrollørerne konfiskerede straks kreaturerne samt de to heste, mens den ene rytter straks havde forføjet sig bort. Kort derefter kom mange mennesker fra Hjortlund, ja efter skøn over 16-20 personer, og disse personer fratog så grænsekontrollørerne kreaturerne, medens de fik lov at beholde de to heste, som blev bragt til toldstedet i Ribe. Kontrollørerne kunne ikke oplyse, hvor kreaturerne var blevet af, men hvis de kunne få lov til at afhøre Christen Christensen af Hjortlund og Niels Knudsen af Jernved, som de havde set ved kreaturerne, samt få lov til at afhøre som vidner alle de øvrige af Jernved og Hjortlund by fornødne personer, så kunne de opklare det. En sådan afhøring ville dog kræve en godkendelse fra General Toldkammeret, idet beboerne i de to landsbyer hørte under tre til fire forskellige jurisdiktioner, nemlig Jernved by til Gørding herred i Nørre Jylland og Hjortlund by i Sønderjylland henholdsvis under Kalvslund Herred i Haderslevhus Amt og dels under Riberhus Birk og Amt.

Disse forskellige jurisdiktioner synes også at have været hovedårsagen til, at kommissionen først senere blev nedsat og kom i gang med

sagen efter tilladelse fra København. De to kontrollører pressede på for at få sagen startet med bl.a. begrundelsen, at der var behov for en afstraffelse for at de fremover sikkert kunne udføre deres arbejde. Økonomiske forhold har også spillet ind.

De to heste, som de konfiskerede, blev solgt på auktion i Ribe, og kontrollørerne har sandsynligvis fået en del af den ved auktionen indbragte sum, og de har utvivlsomt været interesseret i at få del i summen, som kreaturerne kunne have indbragt, hvis de også var blevet konfiskeret.

Om Christian Hess vides ud fra oplysninger fra kirkebogen, at hans kone ved dåb i 1772 af Niels søn af Mads Nielsen i Hillerup var gudmoder for barnet. Blandt fadderne var Hagen Jørgensen af Jernvedlund og Anders Clausen⁶ fra Hillerup. Mads Nielsen fra Hillerup blev dømt for at have solgt en ko til Sonnich Nissen og at have ladet den føre fra Hillerup i det såkaldte område »Friheden« til Hjortlund for at viderebringes, så han var reelt involveret i smuglersagen. Anders Clausen er ikke nævnt i sagen, men faderen blev altså afhørt som vidne, og den anden fadder, Hagen Jørgensen blev jo også dømt for deltagelse i sagen.

Grænsekontrollørens hustru og ganske givet også manden kom altså hos studehandlerne ved festlige lejligheder.

Konklusion og dommen

Peter Nissens rolle har næppe været stor, og slet ikke som driver. Han er heller ikke nævnt i dommen. Til hvervet som driver havde gårdmændene, der var fæstebønder, tyende og egne voksne børn eller stedbørn. Tilsvarende var Hagen Jørgensen ikke driver men mere involveret i handelen med både salg af mindst en ko samt den ene hest. Han var dog til stede ved Hjortlund.

De handlende blev dømt til at betale bøder

og afgifter samt omkostninger, medens tjenestefolkene, som næppe har kunnet betale, blev dømt til civilarrest på vand og brød i otte dage. Den bortrømte og en person, som ikke ville tilstå, dømedes til arrest i 14 dage.

I dommens tekst beskrives sagen som både vidtløftig og som langvarig, og det må siges at være en rammende beskrivelse. Mindst 81 vidner blev afhørt, heraf en række to gange, og nogle afgav skriftlig erklæring. Sagen startede i november 1772, godt 1½ år efter smugleriet, og efter 68 kommissionsmøder afsluttedes sagen i oktober 1776, hvor der var gået 5½ år. Ikke så svært, at vidnerne påberåbte sig, at de havde svært ved at huske detaljer, men de har nu næppe anstrengt sig.

Noter

1. Esben Graugaard, Nordvestjyske bønder som kreaturhandlere i Nordsørummet. Studier i netværket omkring en regional kultur- og driftsform o. 1788 – 1914. Syddansk Universitetsforlag, 2006 (side 88)
2. Landsarkivet Viborg, B9-1070, Ribe stiftamt, Commissions Act begynt i Ribe d 2 Nov 1772 sluttet i Ribe 25 Oct 1776 angl Told Defraucasion. Og bilag i B9-1071 ligeledes på Landsarkivet i Viborg.
3. Magne Juhl, Afskrift af kommissionsprotokollen samt bilag plus oversigt over personer nævnt i protokollen og bilagene
Den originale protokol og de 37 bilag til sagen (2) er afskrevet og oplysningerne er bearbejdet med udarbejdelse af bl.a. en alfabetisk oversigt over alle personer nævnt i sagen med forsøg på at anføre, hvorledes de er beslægtede. En kopi findes på landsarkivet i Viborg og i sognearkivet i Jernved.
4. Hans Kallhauge var delefoged samt eligeret borger i Ribe og virkede som actor, d.v.s. anklager i sagen. Mere om ham kan læses i Fra Ribe Amt 1929 side 302.
5. Tames tid må være Tamperdag, der i 1771 var onsdag den 20. februar
6. Det første vidne, Claus Pedersen, er min tip4-oldefar. Bonden i Plougstrup, Peder Johansen Clausen, er min oldefar. Anders Clausen i Hillerup, søn af Claus Pedersen er min tip3-oldefar og i øvrigt også farfar til forfatteren Hans Egedes Schack jf. Carl Langholz's bog »Anetavle

- for berømte danskere. 1. samling: Digtere og forfattere, 1989.
7. Området lige syd for Kongeåen havde speciel status todmæssigt og benævntes »Friheden«. I P. Eliasens bog »Kongeåen eller den gamle grænse« udgivet af Toldhistorisk Selskab og Historisk Selskab for Ribe Amt i 1980 er et helt kapitel om Friheden.
8. Jesper Madsen, Studehandelens historie i Danmark, Århus 1908.
9. Esther Aggebo f. Jørgensen, Hagen Jørgensen til Ørndrup og hans slægt, Århus 1957.
10. P.Nygaard: Bidrag til Jernved sogns historie, 1. halvbind, 1921.
11. Magne Juhl, Om præsten Chresten Nielsens gravsten i Jernved Kirke. Fra Ribe Amt 2003 side 57-60.

Heri indsneg sig en fejl, idet det fejlagtigt er nævnt, at Chresten Nielsens hustru var datter af sognepræsten, Thomas Nielsen Hillerup i Darum og Bramming. De var i stedet søskende. Om Thomas Nielsen Hillerups familieforhold kan læses mere i Oluf Nielsen bog »Gørding Herred«, genudgivet 1978 af Historisk Samfund for Ribe Amt.

Magne Juhl, Rævehøjen 2, 8800 Viborg født 1947. Har tidligere skrevet artikler til Fra Ribe Amt, Lokalårbogen for Bramming Kommune og er forfatter til et seksbindsværk om personer fra Jernved.